

Rozhovor s Janem Bucharem k 80. narozeninám

Lidské mládě je jako houba, co s očima dokořán nasává nové informace. Drobné epizody mu mohou ovlivnit celý život. Ten můj změnila příhoda z léta r. 1987, kdy jsem byl čerstvým absolventem 3. třídy a máma s babičkou mne vzaly s sebou na zájezd do Tater. Brzy jsem pochopil, že jim nejsem pro hovory rovnocenným partnerem a zábavu jsem si tedy hledal, kde se dalo. Záhy jsem zaregistroval, že s námi na organizované výlety chodí pán (tehdy 55letý J. Buchar), který stále chytá do skleněných zkumavek pavouky. To bylo něco! Od té chvíle jsem se ho držel a vděčně naslouchal jeho ochotnému výkladu o mláďatech křížáků, kokonech slíďáků... Později jsem mu pravidelně psal a sděloval své „přírodovědné“ zkušenosti. On mi s obdivuhodnou trpělivostí odepisoval. Léta plynula, můj zájem o přírodu byl čím dál tím vyhraněnější, a tak jsem se ocitl na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. A když jsem se rozhodoval, o čem bude diplomka, domluvil jsem se s Honzou Bucharem. Zajímalo by mě, čím bych se dnes živil, kdybych před čtvrtstoletím na Slovensko nejel. Pavouci by to nejspíš nebyli.

Prof. RNDr. Jan Buchar, DrSc., se narodil 18. února 1932 v Bystré nad Jizerou (okres Semily). Maturoval na gymnáziu v Jilemnicích (1951). V únoru 1956 ukončil studium na tehdejší Biologické fakultě UK v Praze. Od října 1954 byl asistentem s polovičním úvazkem na katedře ekologie, po ukončení studia asistentem na katedře zoologie, kde působil od r. 1974 jako docent a od r. 1994 jako profesor. K přednáškám zahrnutým v základní výuce (Zoologie bezestranných, Zoogeografie) vypracoval J. Buchar čtvera skripta a jednu učebnici. Pro diplomanty zoologie bezobratlých přednášel nauku o pavoucích – Arachnologii, dále Speciální zoologii bezobratlých, Vybrané kapitoly ze zoologie bezobratlých, Srovnávací morfologii bezobratlých, Faunu ČSFR, Ochranu bezobratlých a jejich využití k bioindikaci. Hojně se podílel i na výuce dálkových stu-

dentů a na každoročních terénních cvičeních. Kromě toho vedl 30 diplomových prací s arachnologickým zaměřením a několik dalších s odlišnou tematikou. Také byl školitelem 11 aspirantů, z nich pěti zahraničních. Mimo výuku organizoval měsíční výměnné zájezdy s moskevskou univerzitou: dva na Velký Kavkaz a po jednom k jezeru Bajkal a do Ázerbájdžánu. Od 70. let byl členem a později předsedou Komise pro obhajoby kandidátských prací z oboru zoologie při Ústavu pro výzkum obratlovců ČSAV, od r. 1991 členem Komise pro obhajoby doktorských dizertací.

Jeho první pokus o zoologický výzkum během gymnaziálních studií se týkal ptactva Jizerských hor. Téma diplomové práce bylo Saprobielní zhodnocení vody Botiče na základě studia fauny nálevníků – ve výzkumu nálevníků pokračoval i na katedře

zoologie až do r. 1958, kdy přešel ke studiu pavouků. Habilitační dizertace Rozbor pavoučí zvířeny Čech (1972) ho inspirovala k intenzivnímu výzkumu arachnofauny, který spočíval jednak v založení Arachnologického centra při katedře zoologie a jednak v uplatnění metody síťového mapování (včetně vydání příslušné mapy). Výsledky získané do r. 1985 předložil v doktorské práci Poznání současné arachnofauny Čech a jeho využití k posouzení přírodních poměrů (1989). Po r. 1990 se výzkum arachnofauny nejenom decentralizoval, ale rozšířil na celé území republiky, a tak vznikly předpoklady pro dílo Catalogue of Spiders of the Czech Republic (Katalog pavouků České republiky; Buchar a Růžička 2002), které poskytuje řadu možností k hodnocení přírodních poměrů naší vlasti. V r. 1997 odešel do penze, ale dodnes spolupracuje s Oddělením zoologie bezobratlých katedry zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze.

Jan Buchar dosud publikoval 150 odborných prací, včetně několika knih. Většina článků se týkala čeledi slíďakovití (*Lycosidae*) z různých území palearktické oblasti. Zajímavá je publikační spolupráce s významným rakouským arachnologem Konradem Thalerem z univerzity v Innsbrucku (16 společných prací).

Od r. 1958 byl členem mezinárodní organizace Centre International de Documentation Arachnologique se sídlem v Paříži; r. 1985 se stal jejím korespondentem pro Československo. Na 23. kolokviu v Barceloně (2006) byl zvolen čestným členem Evropské arachnologické společnosti. Roku 1983 (po úmrtí prof. Františka Millera) se stal předsedou Arachnologické sekce Slovenské entomologické společnosti s federální působností. Po rozdělení ČSFR pokračoval v této funkci v České republice až do r. 2008, tedy do vzniku samostatné České arachnologické společnosti, kdy byl zvolen jejím čestným předsedou. Od r. 1972 (s výjimkou let 1977–80) působil jako vědecký tajemník Československé zoologické společnosti až do svého zvolení za předsedu Pražské pobočky této

- 1 Jan Buchar ve stáří pěti let na kresbě svého strýce Bohuslava Holubce
- 2 Na katedře zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze v 70. letech. Z archivu J. Buchara

1

2

společnosti (1993–96). V r. 1980 se stal členem Ústředního výboru Českého svazu ochránců přírody a o rok později založil a vedl organizaci tohoto svazu v obci Kamenice (kde bydlí od r. 1956 dodnes). V 70. letech zasedal ve Vědecké radě Krkonošského národního parku, v 60. letech byl tajemníkem katedry zoologie, v období 1985–91 katedru vedl.

Od r. 1975 je členem redakční rady *Živy*, kromě toho působil v redakčních radách dalších časopisů: *Věstník Československé zoologické společnosti*, *Arachnologische Mitteilungen* (střídavě vydávané v Německu a Švýcarsku), krátkodobě též *Opera Corcontica* a *Zpravodaj z Kamenice*.

Co tě přivedlo k zájmu o přírodní vědy?

Od útlého dětství mnoho velice příznivých vlivů. Především to byl můj děda Josef Holubec, který mne s sebou bral odnepaměti na Homolí, kde se asi 20 minut chůze od obce nacházela zelinářská zahrada, sad a altán se včelínem. Cestou jsme se stávali u velikého mraveniště pod věkovitou planou třešní. Z tohoto místa byl překrásný výhled do lesnatého údolí Jizery, nad nímž se v pozadí tyčil mohutný Kozákov. Děda mne naučil vnímat krásy přírody, kterými moje rodná ves Bystrá nad Jizerou přímo oplývala. Od dědečkova stavení bylo vidět západní část Krkonoš, z vyšších poloh i Sněžku, Ještěd a na druhé straně se nad obzorem tyčily hrady Kumburk a Bradlec. Zvláště romantický se jevil každému návštěvníkovi přístup do vesnice od se-

milské silnice na opačném břehu Jizery. Každý musel vystoupat k divokému kaňonu v melafírové stěně, na jehož dně šuměl vodopád Bysterského potoka. Všude bylo plno motýlů, brouků, volaly křepelky, občas i chřástal polní, na mnoha místech se vyhrávaly zmije.

Po smrti dědečka se mne ujali jeho synové, zejména František, který si jako samouk přivydělával preparací ptactva. Náš přední znalec kříسů Jaroslav Dlabola se o něm vyjádřil, že ho považuje za svého prvního učitele entomologie. Významný vliv na můj vztah k přírodě měl strýc Bohuslav, akademický malíř a žák Maxe Švabinského. Vztah mého strýce k přírodě byl již dříve popsán přímo v *Živě* (1986, 3: 119).

Ovšem i mé rodiče příroda přitahovala. Oba pocházeli ze samot v malebných zákoutích poblíž Jizery. Nikdy nezapomenu na nedělní výlet, který pro mne uspořádali na naleziště vzácného minerálu – hvězdoce, daleko za hranicemi obce v lesích u Peřimova. Dodnes nedovedu pochopit, jak jsme mohli v nepřehledném terénu jeden takový kamínek najít.

Intenzivní kontakt s přírodními krásami Podkrkonoší jsem prožíval, když jsem byl v r. 1945 přijat do jilemnického gymnázia. Autobusů bylo málo a já musel často chodit pěšky, alespoň ranní cestu (jedna a půl hodiny). To jsem měl možnost pozorovat dění na tokaništi tetřívku i modravé skvrny na sněhu tvořené tisíci chvostokoků; nosil jsem do školy neobvyklé rostliny – různé vstavače, tolíji bahenní apod. Pří-

3 a 4 Lovy bezobratlých na exkurzích se studenty: okolí Karlštejna a Čelákovic. Snímky: P. Dolejš (3) a L. Juříčková (4)

5 Slíďák pískomilný (*Alopecosa psammophila*) popsaný J. Bucharem v r. 2001 z písčin u Bzence. Foto R. Macek

6 Plachetnatka Millerova (*Meioneta milleri*) – druh popsaný v r. 1997 K. Thalerem, J. Bucharem a A. Kůrkou z rašeliníšť Krkonoš a také Jeseníků. Foto P. Dolejš

rodopisu mne tehdy učil Ladislav Hrubý. Byl to učitel jako ze Šrámkova Stříbrného větru. Navíc uměl zaujmout žáky pro svůj obor. Např. uspořádal soutěž, kdo pozná nejvíce exponátů ze stovky vystavených přírodnin. Získal jsem první cenu – knihu o službě biologie lidstvu. Za shrnutí mého pozorování ptactva v průběhu zalesňovací brigády v Jizerských horách pro mne zajistil diplom časopisu *Vesmír*, podepsaný významným profesorem geologie Univerzity Karlovy Radimem Kettnerem.

Zoologie, jako i ostatní vědní obory, prodělala v posledních desetiletích revoluční změny. Jak vnímáš nové trendy v zoologii?

Necítím se dosti mladý, abych objektivně odpověděl na tuto otázku. Silně preferovaným moderním trendem je bezpochyby biochemický přístup ke zkoumání reálných fylogenetických vztahů. Dlouhá léta jsem tihl využívat k těmto účelům srovnávací morfologii. Prospěšné sepětí obou

přístupů lze demonstrovat na moderní klasifikaci evropských štírů rodu *Euscorpis*. Revoluční využití moderních metod přispělo k nebývalému upřesnění příbuzenských vztahů mezi jednotlivými populacemi. Např. „slapský“ štír, který dříve žil na břehu Slapské přehrady, již nepatří do druhu *E. carpathicus*, ale *E. tergstinus*. Ovšem v době publikace tohoto poznatku nikdo nemohl bez přístupu k biochemické laboratoři ověřit, zda předložený exemplář náleží k tomu, nebo k onomu druhu. Takže musely být dohledány i příslušné znaky morfologické.

Vždy jsem zastával názor, že vědecký výzkum na univerzitách musí mít velice širokou základnu. Pokud jde o mé bývalé studenty, velice mne těší, že se jejich zaměření významně diverzifikovalo: etologie (J. Hajer, P. Dolejš), ekologie a taxonomie (V. Růžička, S. Pekár, L. Kubcová, I. Chvátařová, M. Řezáč), cytogenetika (J. Král), zoogeografie (V. Růžička), funkční morfologie, histologie (M. Řezáč, P. Dolejš), regionální faunistika (A. Kůrka), ochrana přírody (K. Absolon, A. Škoudlíková, A. Jelínek).

Vcelku ovšem, jak se to jeví mně, ve světě vládne molekulární fylogenetika, přestože lidstvu nehrozí nedostatky v chápání fylogeneze, nýbrž nedostatečné využívání bioindikačních metod umožňujících kontrolu zhoršujících se ekologických podmínek pro přežívání člověka na naší planetě. Co brání tomu, aby se biosféra (sféra života na Zemi) podle konceptu V. I. Vernadského vyvinula v noosféru – sféru ovládanou rozumem, alespoň v tom smyslu, aby zisky dneška zbytečně nekomplikovaly předpokládané a tím spíše nepředpokladatelné nesnáze v budoucnosti – v tom případě je lhostejné, zda nesnáze plynou z odpadů civilizace nebo z projevů klimatických cyklů. Jsem přesvědčen, že se živočich člověk mohl vyvinout jedině v souvislosti tisícerych vazeb, které tehdejší biosféra poskytovala. Bylo by velice nerozumné, kdyby člověk už nevnímal, že přestala takové podmínky poskytovat. Klasifikace vlastností a bioindikačních uplatnění jed-

notlivých druhů našich pavouků je publikováno v katalogu pavouků ČR. Příklad uplatnění těchto klasifikací uvádějí např. poslední dvě čísla *Živy* z minulého roku v příspěvku o společenstvech pavouků Božího Daru (*Živa* 2011, 5: 239–242 a 6: 281–284). Vlastní bioindikační přínos ale vzniká teprve v rámci porovnání výsledků takových výzkumů, když se opakují s patřičným časovým odstupem.

Pozorujes rozdíly mezi dnešními studenty a těmi před lety?

Velké rozdíly nevidím, zejména pokud jde o mé diplomanty. Vždy jsem měl štěstí na nadané posluchače. Během doby se však projeví dvě podstatné změny. Dnes mají studenti k dispozici mnohem dokonalejší technická zařízení (datalogery zapisující trvale teplotní údaje na zkoumaných stanovištích, dokonalé kamery atp.). Za druhé jsem se naučil ubránit přijetí nekvalitních žáků. Na počátku jsem vedl i takovou špatnou diplomovou práci a její autor potom vyučoval biologii na gymnáziu, které navštěvovala má dcera.

Naše příroda ztratila od 2. světové války značnou část své diverzity.

Jak vnímáš tento proces, který jsi měl možnost desetiletí pozorovat?

V mé rodné vsi v Podkrkonoší i v Kamenici zanikl výskyt dvou druhů hojných kurových ptáků, koroptví i křepelek. Ve 40. letech v Podkrkonoší vymizeli tetřivci, o něco později chřástal polní. Na obou místech se objevil po r. 1989 krkavec. V Kamenici dokonce řadu let hnízdl, podobně jako labuť. Na faunistický výzkum v okolí Kamenice v posledních letech velice nepříznivě působí přemnožení divokých prasat – s oblibou vyrývají formalinové pasti. V 70. letech zde ještě nežila.

Na obou místech dnes již schází zmije obecná, za mého mládí v Bystré dosti hojná. Podobně tam byla nadejektivně hojná motýlů, včetně lišajů, i těch největších, jako jsou lišaj smrtihlav a lišaj svačkový. Na mezích se to hemžilo pestrými housen-

kami lišaje prýšcového. Z pavouků v Kamenici vymizely oproti 60. letům tři druhy slíďáků – *Alopecosa accentuata*, *Pardosa nigriceps*, *P. paludicola*. První dva druhy nepřežily ztrátu stanoviště (chatová výstavba, zánik vřesoviště), třetí žil na lučních stanovištích. Zatímco v Bystré se *P. paludicola* znovu objevila, v Kamenici už nikoli.

Jak bys charakterizoval význam regionálního faunistického výzkumu?

Definujeme-li si regionální faunistický výzkum jako cílevědomou inventarizaci živočichů vymezeného malého území, tak přijdeme k závěru, že teprve konfrontace výsledků globálního výzkumu s výsledky regionálními nám dávají dostatečně objektivní představu o ekologických nárocích jednotlivých druhů. Jako příklad můžeme uvést situaci u mety temnostní (*Meta menardi*). Katalog pavouků ČR ji uvádí jako velice hojný druh. To znamená, že by měla žít téměř na každém poli síťového mapování. Ovšem ve výčtu z regionu Prahy i Kamenice tento druh, obývající vlhčí sklepy a opuštěné doly, zcela schází.

Porovnání výsledků z různých území nám navíc může názorně vyjádřit hodnotu místního životního prostředí, ale i změny této hodnoty v průběhu času.

Co je dnes náplní tvého volného času?

Především snění o tom, na co bych se mohl zaměřit, kdybych dokázal překonat jeho jen nesouvislé dávky. Na fakultě rád diskutuji s nadějnými mladými arachnology. Postupně zpracovávám poměrně rozsáhlé materiály nashromážděné během dřívějších každoročních soukromých sběracích cest do Středočeskí, při nichž mne zpravidla doprovázel vnuk Vítek. Jde i o takové případy, kdy jsme nasbírali exempláře druhů, které nebyly nalezeny po dlouhých 100 let. A také uvažuji o analýze výsledků mnohaletých sběrů pavouků na území obce Kamenice.

Děkuji za rozhovor a přeji ti hodně zdraví a radosti z další zajímavé práce.

i zvanou plenární přednášku Ádáma Miklósi (Maďarsko) – Kognitivní schopnosti psů konanou v prostorách ČZU v Praze – Suchdole, dále odbornou exkurzi v Zoologické zahradě v Praze a ukázkou výcviku psů pracovníky Celní správy ČR.

Z prostorových důvodů se nemůžeme podrobněji zabývat jednotlivými přednáškami, ale jako příklady zajímavých témat lze uvést: Sociální organizace a párovací systém u evropských netopýrů, Varovný křik sojky: pohádka či realita, Šest příběhů z chemického světa všekazů, Magnetická orientace u podzemních a nadzemních savců, Tak kdo si příkrášluje – test věrohodnosti počtu heterosexuálních partnerů a dalších statistických výpovědí celonárodních průzkumů lidského sexuálního chování nebo Schopnost psů vycvičených na detekci výbušnin generalizovat pach TNT apod. Sborník abstraktů přednášek a posterů (130 stran) je k dispozici ve formátu PDF na webových stránkách <http://cssets.sk> (rovněž sborníky z předchozích ročníků 1999–2010).

Andrej Funk

38. etologická konference v Kostelci nad Černými lesy

Víceméně každoročně se již od r. 1973 konaly etologické konference pořádané Etologickými sekcemi Československé psychologické společnosti ČSAV, Československé společnosti pro studium vyšší nervové činnosti a Československé zoologické společnosti ČSAV. Od r. 1992 tato setkání zařazuje Česká a Slovenská etologická společnost (ČSEtS). Jednotlivé ročníky se konají na různých místech ČR a Slovenska – 38. etologická konference se uskutečnila 9.–12. listopadu 2011 v Kostelci nad Černými lesy za organizačního zajištění katedrou obecné zootechniky a etologie Fakulty agrobiologie, potravinov-

vých a přírodních zdrojů ČZU v Praze a oddělení ekologie a etologie katedry zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze.

Na setkání přijelo několik desítek účastníků (registrováno jich bylo 137), s velkým podílem studentů. Zaznělo 43 přednášek v 10 sekcích a bylo vystaveno 58 plakátových sdělení. Přednáškové sekce nabídly různorodé okruhy: bioakustika, mimeze, aposematismus, etologie ptáků a savců, psychologie a etologie člověka, evoluce a fylogeneze chování, kognice a neurofarmakologie, hormony a chování, chemická komunikace, domestikace a zoologické zahrady. Program konference zahrnoval